

Зан Михайло Петрович

Теоретичний дискурс політичного представництва міноритарних етнічних груп

УДК 342.57–047.44:341–054.72
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-3.17>

Зан Михайло Петрович
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»
вул. Університетська, 14,
Ужгород, Україна

У статті розглянуто теоретичні концепції політичної репрезентації етнічних меншин. Автор аналізує чотири теоретичні моделі, де зокрема представлена проблематика політичного представництва міноритарних етнічних груп: концепція консоціативної демократії, інтеграційна модель, етнократична теорія та концепція мультикультуралізму. На основі вивчення праць Аренда Лейпхарта, Дональда Л. Горовіца, Жана Тоценка, Саммі Смухи, Вілла Кимлічки та Чандрана Кукатаса здійснено авторський аналіз, синтез і порівняння у ракурсі базових моделей політичної репрезентації етнічних меншин.

З'ясовано, що в працях Аренда Лейпхарта та Дональда Л. Горовіца закладено протилежні способи розв'язання як міжетнічних протиріч, так врегулювання проблеми політизації етнічності, представництва меншин у владі та їх участі в політиці. Концепція консоціативної демократії Аренда Лейпхарта надає більшого значення автономізації етнічних груп у полікультурному середовищі. З іншого боку, конфліктолог Дональд Л. Горовіц концентрує увагу на контролі партикуляристських тенденцій окремих етнічних груп із боку держави.

У контексті етнократичної концепції Жана Тоценка проблематика політичного представництва розглядається опосередковано в рамках таких етносоціальних феноменів як расизм, фашизм, нацизм і шовінізм (людиноненависницький тип етнократії); націоналізм, сепаратизм і фундаменталізм (перетворені типи етнократії); етнізм, етніцизм, «національний спазм» та етноізоляціонізм (латентні типи етнократії). Найбільший потенціал політична репрезентація міноритарних етнічних громад набуває в умовах сепаратизму.

Теорія мультикультуралізму пропонує меншинам найбільш оптимальний шлях до політичного представництва через захист їхньої етнокультурної ідентичності. На думку Вілла Кимлічки, національні (етнічні) меншини та корінні народи, на відміну від груп іммігрантів і «метеків», мають право на колективне самоврядування, включно зі здобуттям статусу територіальної автономії. Вирізняючи два варіанти мультикультуралізму («мяккий» та «жорсткий»), Чандран Кукатас пропонує на практиці застосовувати комплекс заходів щодо включення міноритарних етнічних груп у громадянське суспільство. Водночас в геополітичних умовах початку ХХІ ст. політика мультикультуралізму зазнала кризи й потребує коригування як у рамках теоретичної концепції, так і в політико-правовому дискурсі.

Ключові слова: політичне представництво, етнічна меншина, етнічна група, консоціативна демократія, інтеграційна модель, етнократія, мультикультуралізм.

Вступ. Політичне представництво передбачає дії акторів політики (лідерів, політичних партій, виборних інституцій влади) від імені соціальних груп, відстоюючи при цьому їх інтереси. Один із батьків-засновників США й другий її Президент Джон Адамс (1735–1826) у часи Американської революції (1775–1783) заявляв, що парламент держави «має бути точним портретом у мініатюрі народу загалом і повинен мислити, відчувати, міркувати і діяти так, як народ» [11, с. 551]. Очевидно, такий погляд претендує на ідилічну картину суспільної угоди, далекої від повноцінного втілення в реальність. Водночас саме з кінця ХVІІІ ст. принципи демократії та фракційної репрезентативності суспільства у владі поступово впроваджуються у політичну практику країн Західної Європи та США.

У «представницьких режимах» Бернар Манен вирізняє чотири базові принципи: 1) керівники назначаються шляхом регулярних виборів; 2) процес прийняття рішень владою зберігає певну

незалежність від прагнень електорату; 3) керовані можуть виражати свої думки та політичні уподобання незалежно від керівників; 4) публічні рішення проходять випробування дебатами [8, с. 15]. Таким чином, представницька демократія передбачає передачу повноважень обраним експертам, функціональним обов'язком яких є прийняття конструктивних рішень в інтересах усього суспільства.

Американська політологиня, лауреатка премії Йогана Скітте за новаторські дослідження з проблематики представництва (2003) Ханна Феніхель Піткін виділяла чотири концептуальні підходи до проблематики політичної репрезентації: 1) інституційний / формальна репрезентація (вибір і позбавлення повноважень репрезентантів визначається через ефективність інститутів влади); 2) дескриптивний / репрезентація схожості (надає перевагу зовнішнім ознакам представників, які узгоджуються з подібними атрибутами виборців, представників певних соціальних груп); 3) символічний /

репрезентація прихильності (зосереджує увагу на узгодженні цінностей електорату та представників у владі); 4) субстантивістський / репрезентація дії (аналізуються конкретні функції, які повинні оптимальним чином відповідати інтересам виборців) [20, с. 38–143]. Необхідно зауважити, що дескриптивна репрезентація передбачає ототожнення вікових, класових, професійних, статевих, расових, регіональних та етнічних відмінностей політичних представників і тих, кого в подібний спосіб репрезентують у владі [20, с. 60–91]. Цей підхід набуває поширення за умов реалізації політики мультикультуралізму [5, с. 158–176]. Власне в цьому контексті сорок другий Президент США Білл Клінтон (1993–2001) при формуванні власної адміністрації зазначив: «Кабінет має виглядати як Америка», тобто відображати расовий, етнічний і статевий склад населення держави. Відтак із чотирнадцяти членів його кабінету афроамериканців представляли четверо чоловік, іспано-американців – двоє, жінок – п'ятеро осіб. Подібний принцип був застосований також при формуванні трьох тисяч вакансій високих посад на різних рівнях державного управління США [15, с. 99]. Цей підхід й надалі використовувався наступниками Білла Клінтона, а перемога й президентство афроамериканця Барака Обами (2009–2017) стали кульмінацією політики мультикультуралізму в США.

Мета та завдання. Метою статті є узагальнення теоретико-концептуальних підходів до аналізу політичного представництва етнічних меншин у політичній науці. В рамках поставленої мети автор прагне з'ясувати наступні завдання: 1) порівняти проблематику політичної репрезентації етнічних меншин у рамках концепції консоціативної демократії Арендта Лейпхарта та інтеграційної моделі Дональда Л. Горовіца; 2) з'ясувати перспективи політизації міноритарної етнічності в рамках концепту етнократії Жана Тошценка; 3) висвітлити евристичний потенціал теорії мультикультуралізму Вілла Кимлічки та Чандрана Кука-таса в ракурсі політичного представництва міноритарних етнічних громад.

Методи дослідження. Базовими методиками нашої студії аналіз, синтез і порівняння наукових політологічних підходів у ракурсі вивчення проблематики політичної репрезентації етнічних меншин.

Результати. Голландський дослідник політичної репрезентації Франклін Анкерсміт констатує, що будь-які політичні дії вимагають не лише адекватної оцінки власного контексту, але й ставлять за мету реалізацію певних політичних або етичних ідеалів [1, с. 10]. Він справедливо зауважує, що політична репрезентація зазвичай «робить присутнім те, що є відсутнім. Представницький орган робить присутніми відсутні думки та дії людей. В процесі політичної репрезентації зображення політичної волі, яке існує в одному середовищі (народі), стає

видимим і присутнім в іншому середовищі (представницькому органі). Відповідно, репрезентація є по суті процесом зображення», вона уподібнюється до діяльності фахівця у сфері образотворчого мистецтва, який відтворює й, таким чином, сам репрезентує реальність [2, с. 64]. В контексті аналізу соціально конструйованої категорії «міноритарна етнічна група» або «етнічна меншина» окреслений підхід Франкліна Анкерсміта дозволяє зрозуміти глибинні причини громадської, політичної структуризації й репрезентації меншин у владі. Міноритарні спільноти, як і інші соціальні групи, конструюють власну ідентичність й перманентно включаються в політичний порядок денний полікультурного простору держави. Відтак вони неодмінно мають бути організованими в громадянському суспільстві й репрезентованими в політиці як однієї з найважливіших сфер соціального буття.

Консоціативна модель. Варто зазначити, що головна практична ідея праці американського політолога голландського походження Аренда Лейпхарта «Демократія в багатоскладових суспільствах» полягає у заклик до політичного конструювання, яке зорієнтоване на політичних лідерів різномірних суспільств, які включають, зокрема, й міноритарні етнічні групи [7, с. 260–261]. Консоціативну демократію характеризує поєднання наступних характеристик: велика коаліція, взаємне вето (право «співпадаючої більшості»), пропорційність та автономія сегментів [7, с. 60–79]. Остання складова консоціативної демократії найбільшою мірою стосується розділених ментальними кордонами етнічних груп. Аренд Лейпхарт звертає увагу на те, що «кордони між сегментами переносяться і на інститути громадянського суспільства», відтак «автономія сегментів посилює багатоскладовість й без цього неоднорідного суспільства» [7, с. 77].

Консоціативна (спільнотна) модель інституційно закріплює політизовані групові відмінності. Поряд із громадянською ідентичністю в цих умовах особливого значення набуває групова ідентичність, що виражається у партикуляризмі міноритарних груп. Відтак соціально сконструйована автономія сегментів поліетнічного суспільства за Арендом Лейпхартом знаходить своє політико-правове оформлення у двох варіантах федералізму: територіальному й нетериторіальному. Територіальний федералізм побудований за принципом міжетнічної згоди гетерогенного суспільства. В якості своєрідного «еталону» західноєвропейської демократії він представлений Швейцарською Конфедерацією. У ХХ ст. до цього типу країн долучилася також етнічно неоднорідна Бельгія. Поряд із цим федеративна за формою державного устрою Австрія з точки зору функціональності принципу автономії сегментів, зокрема етнічних меншин, представляє нетериторіальний (корпоративний) федералізм [7, с. 79]. Його слід пов'язувати з моделлю

національно-культурної автономії, принципи якої розробляли ще на початку минулого століття австрійські соціал-демократи Отто Бауер і Карл Реннер.

Зауважимо, що для ефективної реалізації принципів консоціальної демократії важливим є конструктивний, суб'єктивний фактор, зокрема політична воля одного або декількох сегментів в етнічно гетерогенному суспільстві. За відсутності цього фактору неминучим є розподіл держави за лініями сегментарного етнічного розколу. Про це, до прикладу, засвідчує невдалий досвід запровадження принципів консоціальної демократії на Кіпрі в 1960–1963 роках, про що зауважує Аренд Лейпхарт [7, с. 195–198]. Зокрема, Конституцією держави був закріплений режим президентської влади грека-президента, який обирався грецькою громадою (78 %) та турка-віце-президента з майже однотипними функціями, який обирався турецькою громадою (18 %). Сім міністрів-греків призначалися президентом, а три міністри-турки – віце-президентом; 35 депутатів обирали греки, 15 парламентарів – турки; у армії та поліції встановлювалася більш ліберальна квота «шість до чотирьох». Тим не менше, суб'єктивне небажання з боку греків приймати встановлені норми, а з боку турків зловживання правом вето спричинили громадянський конфлікт, а згодом територіальний розподіл острова на грецьку й турецьку частини.

Інтеграційна модель. Послідовним критиком консоціативної моделі репрезентації меншин у владі є відомий американський експерт у галузі етноконфліктології Дональд Л. Горовіц. Він констатує, що на шляху до міжетнічного примирення існують три головні проблеми. По-перше, йдеться про саму можливість використання механізму домовленостей на практиці. Міноритарні групи можуть досягти успіху у забезпеченні політичного представництва лише в умовах слабкої більшості, коли остання потребує додаткової підтримки з метою контролю опозиції. Такий компроміс зрештою виявиться ситуативним і нетривким, тимчасовим. Відтак, по-друге, існує небезпека потенційної деградації електоральних домовленостей, які підтримують міжетнічну коаліцію. По-третє, в умовах гарантій права вето для меншин надзвичайно високою є ймовірність іммобілізації всієї політичної системи. В той же час найбільше невдоволення консоціативними схемами виявляється у етнічної більшості, а не представників міноритарних етнічних груп, про що свідчить досвід Північної Ірландії, Бельгії, Боснії і Герцеговини [3, с. 211–219].

На відміну від компаративіста Аредта Лейпхарта конфліктолог Дональд Л. Горовіц виходить із того, що партикуляристські тенденції окремих етнічних груп необхідно контролювати, регулюючи при цьому баланс між індивідуальними та груповими правами [4]. Відтак шляхом електоральної інженерії реальним виявляється застосування так-

тики розмежування етнічних груп у різних адміністративно-територіальних одиницях. У цих умовах головним завданням виступає перерозподіл влади з метою стимулювання міжетнічної взаємодії, уникнення як міжгрупової, так і внутрішньогрупової конкуренції.

Етнократична модель. Російський соціолог Жан Тощенко звернув увагу на виникнення феномену етнократії (влади етнічної більшості / «ядра» національної державності) на теренах пострадянського простору. На його думку, неспроможність керівництва СРСР віднайти баланс між інтересами людини, нації та держави неминуче призвела до інституювання етнократичних режимів, які, нехтуючи інтересами «некорінних народів», здійснюють управління економічними, політичними, соціальними, духовними процесами з позицій домінуючої етнічної групи [14, с. 53–55]. Дослідник наголошує, що постання етнократичних режимів каталізувало націоналістичні та відверто ксенофобські (головним чином русофобські) настрої не лише в колишніх радянських республіках, але й на теренах окремих адміністративних суб'єктів Російської Федерації (Татарстан, Тува, Адыгея, Якутія та ін.). Таким чином, в умовах етнократії міноритарні етнічні групи відсторонені від прийняття політичних рішень й представництва у владі, вони приречені на добровільну або ж насильницьку асиміляцію.

Аналізуючи проблематику етнократії Жан Тощенко зазначає про її типологічні відмінності й на прикладі окремих держав описує конкретні емпіричні моделі. Вчений, зокрема, вирізняє людиноненавистницькі типи етнократії, під якими розглядається расистська практика етнополітичного менеджменту в Південно-Африканській Республіці та Родезії (Зімбабве) кінця 1940-х – початку 1990-х років. Останнім часом расова дискримінація у цих країнах реалізується у реверсному напрямку (чорношкірі спрямовують агресію проти колишніх білих панів) [14, с. 61, 63]. До когорти людиноненавистницьких типів належить також фашизм, нацизм і шовінізм, які продовжують культивуватися й на початку XXI ст. Прикметно, що поряд із кровавими проявами шовінізму в умовах Першої та Другої російсько-чеченських воєн Жан Тощенко вказує й на ідеологічний формат шовінізму на прикладі демонтажів пам'ятників генералу Єрмолову на Кавказі та отаману Єрмаку в Казахстані, спорудженні пам'ятника Мазепі в Україні та перейменуванні вулиці Олександра Пушкіна на честь Степана Бандери у Львові [14, с. 67].

До перетворених (внутрішньо суперечливих) типів етнократії, на думку Жана Тощенко, належить багатолікий і різноманітний за формами націоналізм, який може наблизитися як до категорії патріотизму, так і виражатися через войовничий націоналізм та ультранаціоналізм. Суперечливість націоналізму як типу етнократії полягає насампе-

ред у тому, що його беруть на озброєння не лише правлячі еліти, але й опозиційні сили, апелюючи до «національних почуттів», які виявляються «найбільш глибокими, стійкими, затребуваними» в суспільстві [14, с. 76]. Інший модус перетворених типів етнократії презентує сепаратизм як рух за територіальне відокремлення з метою створення держави переважно за мовно-культурною, етнонаціональною ознакою. Саме тут виражається політична репрезентація міноритарних етнічних груп, які в окремих регіонах можуть представляти не чисельну меншість (меншину), а домінуючу за кількістю жителів більшість (етнічне «ядро»). Сепаратизм на етнонаціональному ґрунті за певних обставин реалізується у контексті права нації на самовизначення. Відтак відбувається сецесія (відокремлення від держави певної частини), яку слід розглядати окремо від розпаду федеративних за формою устрою держав (Югославія, Чехословаччина) [14, с. 78–80]. До крайньої форми перетворених типів етнократії Жан Тощенко відносить фундаменталізм як консервативну течію, яка поєднує «націоналістичні та конфесійні домагання». З кінця 60-х – початку 70-х років ХХ ст. цей різновид етнократії активізувався головним чином у країнах мусульманського Сходу. Як внутрішньо суперечливий тип етнократії він зосереджує в собі поміркований та радикальний напрями ісламістів [14, с. 81–83].

На думку Жана Тощенко, етнізм «багатогранне й складне явище» є формою «часткової, часто приглушеної та закамуфльованої політики» держави по відношенню до «нетитульних» етнічних груп. Етнізм є різновидом латентних типів етнократії, який головним чином реалізується у різних соціальних ракурсах: прихованій ворожості, побутовому шовінізмі, мімікрії й «подвійній бухгалтерії» при вирішенні етнічних проблем, підготовці етнічних війн, етнокультурному, етнопсихологічному та етноправовому насиллі щодо представників певних етнічних груп. Відтак етнізм поряд із сексизмом та ейджизмом виступає однією з форм дискримінації людини, обмеження її прав виключно за етнічною ознакою. Як «мяка» форма етнократії етнізм виражається через етнотнігілізм, який на практиці заперечує будь-який позитивний досвід міжетнічних відносин у минулому й зосереджується на «очищенні» власного етнополітичного простору [14, с. 84]. Окрім етнізму різновидом латентних типів етнократії є так званий «національний спазм» (термін Альгімантаса Празиускаса), що виражається у холодній війні держави з етнічними меншинами. Тут доречно розглядається політичний досвід етнократій країн Балтії, спрямованої головним чином проти російськомовних громад Латвії та Естонії. Латентним типом етнократії Жан Тощенко визначає також етноізоляціонізм, який ілюструється прикладом максимального дистан-

ціювання етнократичного режиму Грузії від геополітичного впливу з боку Російської Федерації [14, с. 86–88].

Очевидно, завдяки окресленню теоретичного концепту Жана Тощенко в російській суспільно-політичній царині під науковим брендом етнократії стали розроблятися її емпіричні моделі на прикладі різних політичних систем пострадянського простору. До прикладу, до цієї когорти можна віднести дослідження журналіста Ільї Нікіфорова та політика Володимира Бузаєва «Сучасна європейська етнократія: Порушення прав національних меншин в Естонії та Латвії» [12], кандидатську дисертацію політолога Олександра Новиченка «Регіональні етнократичні еліти: тенденції формування і специфіка політичної діяльності (на прикладі ПФО (Південного федерального округу – М.З.))» [9], кандидатське дисертаційне дослідження соціологині Крістини Сухоплещенко «Етнократія на Північному Кавказі: інституціоналізація та легітимація» [13], наукову розвідку вченого-політолога Мідхада Фарукушина «Етнократія: зарубіжний дискурс» [17] тощо.

У подібному до Жана Тощенко методологічному аспекті проблематику етнократії аналізує ізраїльський вчений Саммі Смуха. Він твердить, що політична система, де з одного боку за всіма громадянами визнаються демократичні права, а з другого інституційно оформлене домінування в державі етнічної більшості, можна охарактеризувати категорією «етнічна демократія». Стабільність етнічної демократії, подібно до ізраїльської моделі державного будівництва, обумовлюється трьома чинниками: 1) етнічні меншини повинні становити не більше 25 % населення держави; 2) міцність державних інституцій, які можуть подолати будь-які зовнішні втручання; 3) загальне відчуття небезпеки з боку населення [10]. На думку Саммі Смухи, країни Центрально-Східної Європи знаходяться в контроверсійній дилемі між етнічною та ліберальною демократією, принципи якої пропагує насамперед політична еліта Західної Європи, США та Канади.

Мультикультурна модель. Канадський політичний філософ Вілл Кимлічка (за етнічним походженням є чехом – М.З.) у контексті ліберального дискурсу пропонує мультикультурну концепцію включення етнічних груп у громадянське суспільство. На його думку, для міноритарних груп існують три ймовірні сценарії: 1) культурна інтеграція; 2) соціальна маргіналізація; 3) інституювання культурної практики, що передбачає самоуправління [6, с. 31–32]. Водночас у силу різних соціально-адаптивних потенцій не кожна міноритарна громада може набувати прав і повноважень для самоврядування. Тому в окресленому контексті важливою є типологізація меншин Вілла Кимлічки [19, р. 13–14]. По-перше, йдеться про національні меншини, які представляють міноритарні

групи поза межами своєї історичної батьківщини. По-друге, корінні народи, які маніфестуючи про власну ідентичність, в широкому сенсі захищають свої культурні права. Вони, як і національні меншини, володіють колективним правом на самоуправління, включаючи територіальну автономію. По-третє, групи іммігрантів, які більш схильні до інтеграції до культури більшості, тому вони володіють не правом на самоврядування, а правом на пристосування. Саме на нього й спрямована практика мультикультуралізму, в рамках якої входить комплекс заходів антидискримінаційної політики стосовно захисту мови, культури й традицій іммігрантських груп у поліетнічному соціумі. По-четверте, канадський вчений реанімує термін «метеки» в новому контексті, маючи на увазі групи заробітчан, нелегальних іммігрантів, головним завданням яких є легалізація та включення до названої вище третьої групи меншин. По-п'яте, в якості міноритарних груп розглядаються громади відмінного расового походження, які потребують додаткових механізмів соціальної інтеграції та включення до громадського суспільства (афроамериканці, роми тощо).

Австралійський політолог, вихідець із Малайзії Чандрен Кукатас розглядає п'ять варіантів реакції державної влади на проблеми, які можуть виникати в рамках поліетнічного суспільства. Три з них суперечать принципам мультикультуралізму: апартеїд у Південній Африці; ізоляціонізм та асиміляціонізм, які практикувалися в рамках етнополітичного менеджменту Австралії до 1970-х років. Водночас учений виділяє два варіанти мультикультурної політики: «м'який» (пасивний) і «жорсткий» (активний). Перший передбачає ліберальну толерантність держави стосовно етнокультурного різноманіття, його пасивне прийняття владою й незастосування з її боку асиміляційної політики щодо етнічних меншин. На противагу м'якому варіанту, політика жорсткого мультикультуралізму повинна застосовувати конкретні позитивні заходи не лише для того, щоб дозволити представникам етнічних меншин бути повноправними членами суспільства, але й сприяти тому, щоб вони підтримували власну ідентичність, культуру та традиції. У цьому контексті різноманіття стає не лише терпимим, як у випадку м'якого мультикультуралізму; про нього піклуються, сприяють й, наскільки це можливо, підтримують фінансово, наділяючи при цьому етнічні меншини особливими правами [18].

Зауважимо, що саме жорсткий варіант мультикультуралізму за Чандреном Кукатасом стає затребуваним у рамках реалізації неоліберальної ідеології, яка надає гарантії для захисту не лише індивідуальних, але групових прав, зокрема міноритарним етнічним громадам. Політика мультикультуралізму на державному рівні вже з 1970-х років стала активно застосовуватися у внутрішній

політиці Канади та Австралії, згодом – у Великій Британії, Швеції, інших країнах Західної Європи. Поряд із цим поширення міжнародного тероризму, неспроможність країн Європейського Союзу врегулювати соціальні питання адаптації іммігрантів, насамперед у Великій Британії, ФРН і Франції, сприяли наростанню песимістичних оцінок щодо мультикультурної перспективи. Зокрема, в 2010–2011 роках на високому публічному рівні європейських політиків (Девід Кемерон, Ангела Меркель, Ніколя Саркозі) проголошувалися тези про крах політики мультикультуралізму в Західній Європі. Відтак, опинившись «між панацеєю та прокляттям», у наукових і експертних колах відбувається переосмислення доволі привабливої мультикультуралістської парадигми [16, с. 27–32].

Висновки. Таким чином, можна підсумувати, що в працях Арена Лейпхарта та Дональда Л. Горовіца закладена дилема реалізації інституційних і діяльнісних вимірів політичної репрезентації міноритарних етнічних груп. Йдеться також про ранжування базових принципів демократії, геополітичних орієнтирів і конфліктний потенціал політично самоорганізованої етнічності. Якщо Арена Лейпхарт наголошує на дотриманні принципу пропорційності й реалізації політичних прав автономності для етнічних груп, то Дональд Л. Горовіц акцентує увагу на проблематиці врегулювання між-етнічних суперечностей шляхом успішного етнополітичного менеджменту з боку держави, забезпечуючи при цьому баланс між індивідуальними та груповими правами окремих етнічних спільнот у полікультурному середовищі.

У рамках етнократичної концепції Жана Тоценка розглядаються людиноненавистницькі (расизм, фашизм, нацизм і шовінізм), перетворені / внутрішньо суперечливі (націоналізм, сепаратизм, фундаменталізм) та латентні (етнізм, етнігілізм, «національний спазм», етноізоляціонізм) типи етнократії. Політичне представництво етнічних меншин у більшості типів етнократії виявляється на практиці пригніченим. Лише за умов сепаратизму міноритарні етнічні групи, які сконцентровані в окремих регіонах як більшість, політизують власну громадську активність й набувають автономного статусу або в результаті сецеції формують нову національну державність. Прикметно, що ізраїльський вчений Саммі Смуха, аналізуючи етнічну демократію на прикладі держави Ізраїль зауважує, що етнічні меншини в такій моделі етнократії повинні становити не більше 25 % населення країни.

Упродовж останніх десятиліть чималої актуальності набула мультикультурна модель, в рамках якої міноритарним етнічним групам із боку ліберальної держави надаються найбільші права й можливості для повноцінного утвердження етнокультурних відмінностей окремих спільнот. Вілл Кімлічка, зокрема, вказує, що поряд із

культурною інтеграцією або соціальною маргіналізацією для етнічних меншин можуть спричинитися й до інституювання такого соціокультурного досвіду, що передбачає самоврядування. Тобто, в рамках політики мультикультуралізму можуть запроваджуватися окремі аспекти політичного представництва та захисту колективних інтересів етнічних громад. Таким правом на самоуправління, на відміну від іммігрантів і «метеків», повинні користуватися корінні народи та національні (етнічні) меншини. Аналізуючи політику мультикультуралізму Чандрани Кукатас виділяє два варіанти: «м'який» (пасивний) і «жорсткий» (активний). Тим не менше реалізація ліберальних принципів політики мультикультуралізму в країнах Західної Європи засвідчила й значні її суперечності. Насамперед йдеться про ризики геттоїзації й соціальної маргіналізації, просуванні ісламістських ідей та міжнародного тероризму серед окремих етнічних груп.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Анкерсмит Ф.Р. Политическая репрезентация / пер. с англ. А. Глухова; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. 288 с.
2. Анкерсмит Ф.Р. Эстетическая политика. Политическая философия по ту сторону факта и ценности / пер. с англ. Д. Кралечкина; под науч. ред. И. Борисовой; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. 432 с.
3. Горовиц Д.Л. Распределение власти в полиэтничных обществах: Три большие проблемы. (Реферат). *Политическая наука: Науч. журн.* / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отд. полит. науки; Росс. ассоц. полит. науки; Ред. кол.: Мелешкина Е.Ю., гл. ред., и др. М., 2016. № 1: Политическая организация разделенных обществ / Ред.-сост. номера Кудряшова И.В., Харитоновна О. Г. С. 210–223.
4. Горовиц Д.Л. Структура и стратегия этнического конфликта. *Власть*. 2007. № 6. С. 35–41.
5. Жангожа Р. Мультикультуралізм: pro et contra. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016. 208 с.
6. Кимлічка В. Лібералізм і права меншин / Перекл. з англ. Р. Ткачук; Гол. ред. і автор передм. Дж. Перлін; Наук. ред. І. Лизогуб. Харків: Центр освітніх ініціатив, 2001. 176 с.
7. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование / Пер. с англ. под ред. А.М. Салмина, Г.В. Каменской. М.: Аспект Пресс, 1997. 287 с.
8. Манен Б. Принципы представительственного правления / Пер. с англ. Е.Н. Рощина; науч. ред. О.В. Хархордин. СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2008. 323 с.
9. Новиченко А.И. Региональные этнократические элиты: тенденции формирования и специфика политической деятельности: на примере ЮФО: автореф. дис. ... канд. полит. наук (23.00.02 – политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии). Ростов-на-Дону, 2009. 26 с.
10. Полещук В. Блеск и нищета этнической демократии. *Молодежь Эстонии*. Дата оновлення:

10.09.2003. URL: <http://www.moles.ee/03/Sep/10/8-1.php> (дата звернення: 17.04.2020).

11. Представництво (representation). *Короткий оксфордський політичний словник* / Пер. з англ.; за ред. І. Макліна й А. Макмілана. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. С. 550–552.

12. Современная европейская этнократия: Нарушение прав национальных меньшинств в Эстонии и Латвии / Бузаев В.В., Никифоров И.В.; Предисл. Жданок Т.А.; Под ред. Демурина М.В., Симиндея В.В. Фонд «Историческая память». М., 2009. 280 с.

13. Сухоплещенко К.Ю. Этнократия на Северном Кавказе: институционализация и легитимация: автореф. дис. ... канд. социол. наук (22.00.04 – социальная структура, социальные институты и процессы). Ростов-на-Дону, 2010. 34 с.

14. Тощенко Ж.Т. Этнократия: история и современность. Социологические очерки. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2003. 432 с.

15. Тураев В.А. Этнополитология: Учеб. пособие. М.: Логос, 2004. 388 с.

16. Тэвдой-Бурмули А.И. Мультикультуралізм: Между панацеей и проклятием. *Актуальные проблемы Европы*. 2011. № 4. С. 14–34.

17. Фарукшин М.Х. Этнократия: зарубежный дискурс. *Социологические исследования*. 2015. № 4. С. 44–50.

18. Kukathas Ch. Theoretical Foundations of Multiculturalism. URL: https://econfaculty.gmu.edu/pboettke/workshop/fall04/theoretical_foundations.pdf (дата звернення: 15.04.2022).

19. Kymlicka W. Politics in the Vernacular Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship. Oxford: Oxford University Press, 2001. 400 p.

20. Pitkin H.F. The concept of representation. Berkeley: University of California Press, 1967. 329 p.

REFERENCES:

1. Ankersmit, F.R. (2012). Politicheskaya reprezentatsiya [Political representation] / per. s angl. A. Glukhova; Nats. issled. un-t «Vysshaya shkola ekonomiki». M.: Izd. dom Vyshey shkoly ekonomiki, 288 p. [In Russian].
2. Ankersmit, F.R. (2014) Esteticheskaya politika. Politicheskaya filosofiya po tu storonu fakta i tsennosti [Aesthetic policy. Political philosophy beyond fact and value] / per. s angl. D. Kralechkina; pod nach. red. I. Borisovoy; Nats. issled. un-t «Vysshaya shkola ekonomiki». M.: Izd. dom Vyshey shkoly ekonomiki, 432 p. [In Russian].
3. Gorovits, D.L. (2016). Raspredeleniye vlasti v polietnichnykh obshchestvakh: Tri bolshiyе problemy. (Referat) [Distribution of power in polyethnic societies: Three big problems. (Abstract)]. *Politicheskaya nauka: Nauch. zhurn.* / RAN. INION. Tsentr sotsial. nach.-inform. issled. Otd. polit. nauki; Ross. assots. polit. nauki; Red kol.: Meleshkina E.Yu., gl. red., i dr. M., no 1: Politicheskaya organizatsiya razdelennykh obshchestv / Red.-sost. nomera Kudryashova I.V., Kharitonova O. G., pp. 210–223. [In Russian].
4. Gorovits, D.L. (2007). Struktura i strategiya etnicheskogo konflikta [Structure and strategy of ethnic conflict]. *Vlast*, no 6, pp. 35–41. [In Russian].
5. Zhanhozha, R. (2016). Multykulturalizm: pro et contra [Multiculturalism: pro and contra]. K.: DU «Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy», 208 p. [In Ukrainian].
6. Kymlichka, W. Liberalizm i prava menshyn [Liberalism and minority rights] / Perekl. z anhl. R. Tkachuk; Hol. red. i avtor peredm. Dzh. Perlin; Nauk.

red. I. Lyzohub. Kharkiv: Tsentr osvitykh initsiatyv, 176 p. [In Ukrainian].

7. Leypkhart, A. (1997). Demokratiya v mnogostavnykh obshchestvakh: sravnitelnoye issledovaniye [Democracy in plural societies: a comparative study] / Per. s angl. pod red. A.M. Salmina. G.V. Kamenskoj. M.: Aspekt Press, 287 p. [In Russian].

8. Manen, B. (2008). Printsipy predstavitelstvennogo pravleniya [Principles of representative government] / Per. s angl. E.N. Roshchina; nauch. red O.V. Kharkordin. Spb.: Izdatelstvo Evropeyskogo universiteta v Sankt-Peterburge, 323 p. [In Russian].

9. Novichenko, A.I. (2009). Regionalnyye etnokratische elity: tendentsii formirovaniya i spetsifika politicheskoy deyatel'nosti: na primere YuFO [Regional ethnocratic elites: formation trends and specifics of political activity: case study of the Southern Federal District]: avtoref. dis. ... kand. polit. nauk (23.00.02 – politicheskiye instituty, etnopoliticheskaya konfliktologiya, natsionalnyye i politicheskiye protsessy i tekhnologii). Rostov-na-Donu, 26 p. [In Russian].

10. Poleshchuk, V. (2003). Blesk i nishcheta etnicheskoy demokrati [The brilliance and poverty of ethnic democracy]. *Molodezh Estonii*. [Online] Available from: <http://www.moles.ee/03/Sep/10/8-1.php> (Accessed: 15.04.2022). [In Russian].

11. Predstavnytstvo. (2005). [Representation]. *Korotkyi oksfordskiy politychnyi slovnyk* / Per. z anhl.; za red. I. Maklina y A. Makmilana. K.: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy», pp. 550–552. [In Ukrainian].

12. Sovremennaya evropeyskaya etnokratiya: Narusheniye prav natsionalnykh menshinstv v Estonii i Latvii. (2009). [Modern European ethnocracy: Violation of the rights of national minorities in Estonia and

Latvia] / Buzayev V.V., Nikiforov I.V.; Predisl. Zhdanok T.A.; Pod red. Demurina M.V., Simindeya V.V. Fond «Istoricheskaya pamyat». M., 280 p. [In Russian].

13. Sukhopleshchenko, K.Yu. (2010). Etnokratiya na Severnom Kavkaze: institutsionalizatsiya i legitimatsiya [Ethnocracy in the North Caucasus: institutionalization and legitimation]: avtoref. dis. ... kand. sotsiol. nauk (22.00.04 – sotsialnaya struktura, sotsialnyye instituty i protsessy). Rostov-na-Donu, 34 p. [In Russian].

14. Toshchenko, Zh.T. (2003). Etnokratiya: istoriya i sovremennost. Sotsiologicheskiye ocherki [Ethnocracy: history and modernity. Sociological essays]. M.: «Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya» (ROSSPEN), 432 p. [In Russian].

15. Turayev, V.A. (2004). Etnopolitologiya [Ethnopolitical science]: Ucheb. posobiye. M.: Logos, 388 p. [In Russian].

16. Tevdoy-Burmuli, A.I. (2011). Multikulturalizm: Mezhdru panatseyey i proklyatiyem [Multiculturalism: Between a panacea and a curse]. *Aktualnyye problemy Evropy*, no 4, pp. 14–34. [In Russian].

17. Farukshin, M.Kh. (2015). Etnokratiya: zarubezhnyy diskurs [Ethnocracy: foreign discourse]. *Sotsiologicheskiye issledovaniya*, no 4, pp. 44–50. [In Russian].

18. Kukathas, Ch. Theoretical Foundations of Multiculturalism. [Online] Available from: https://econfaculty.gmu.edu/pboettke/workshop/fall04/theoretical_foundations.pdf (Accessed: 15.04.2022).

19. Kymlicka, W. (2001). Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism, and Citizenship. Oxford: Oxford University Press, 400 p.

20. Pitkin, H.F. (1967). The concept of representation. Berkeley: University of California Press, 329 p.

Theoretical discourse of the political representation of ethnic minority groups

Zan Mykhaylo Petrovych

PhD in Historical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Political Science and Public
Administration
State University “Uzhhorod National
University”
University str., 14, Uzhhorod, Ukraine

The article deals with theoretical concepts of the political representation of ethnic minorities. The author analyzes four theoretical models, which in particular present the problems of the political representation of minority ethnic groups: the concept of consociational democracy, the integration model, the ethnocratic theory and the concept of multiculturalism. Based on the study of the works by Arend Lijphart, Donald L. Horowitz, Zhan Toshchenko, Sammy Smooha, Will Kymlicka and Chandran Kukathas, the author's analysis, synthesis and comparison in the perspective of the basic models of political representation of ethnic minorities was made.

It was found that in the works of Arend Lijphart and Donald L. Horowitz, opposite methods of solving both inter-ethnic contradictions and the problem of politicization of ethnicity, representation of minorities in power and their participation in politics are laid down. Arend Lijphart concept of consociational democracy gives greater importance to the autonomy of ethnic groups in a multicultural environment. On the other hand, conflict expert Donald L. Horowitz focuses on the control of the particularistic tendencies of certain ethnic groups by the state.

In the context of Zhan Toshchenko's ethnocratic concept, the issue of political representation is considered indirectly within the framework of such ethno-social phenomena as racism, fascism, nazism and chauvinism (misanthropic type of ethnocracy); nationalism, separatism and fundamentalism (transformed types of ethnocracy); ethnisism, ethnonihilism, «national spasm» and ethnoisolationism (latent types of ethnocracy). The political representation of minority ethnic communities acquires the greatest potential under the conditions of separatism.

The theory of multiculturalism offers minorities the most optimal way to political representation through the protection of their ethno-cultural identity. According to Will Kymlicka, national (ethnic) minorities and indigenous peoples, unlike groups of immigrants and «meteks», have a right to collective self-government, including the acquisition of the territorial autonomy status. Distinguishing two versions of multiculturalism («soft» and «hard»), Chandran Kukathas proposes to apply in practice a set of measures to include minority ethnic groups in civil society. At the same time, in the geopolitical conditions of the beginning of XXI century the policy of multiculturalism has experienced a crisis and needs to be adjusted both within the framework of the theoretical concept and in political and legal discourse as well.

Key words: political representation, ethnic minority, ethnic group, consociational democracy, integration model, ethnocracy, multiculturalism.